

balsių sekos lietuvių kalboje visada implikuoja morfemų ribą, taigi jos atlieka kulminatyvinę ir delimitatyvinę funkciją.

Vida Karosienė

LITERATŪRA

- Girdenis A., 1980, Žemaičių džiukavimas: dabartinė padėtis ir istorija. – Baltistica, t. 16 (1), 32-44.
Karosienė V., 1985, Pradinių ir galinių priebalsių derinimas viensieninėse vardažodžių šaknyse. – Kalbotyra, t. 36 (1), 18-31.
Zinkevičius Z., 1966, Lietuvių dialektologija. Vilnius: Mintis.
Zinkevičius Z., 1980, Lietuvių kalbos istorinė gramatika. T. 1. Vilnius: Mokslas.

Veiksmažodis *rūpti*, *rūpa* „skobti“

Veiksmažodis *rūpti* A. Juškos žodyne pateikiamas paprastas ir sangražinis (abu pailiustruoti pavyzdžiais): *Rūpti*, *-pu*, *-piaū* *Al.* „wydrażyć (skobti, drožti)“ (*sunku kol i š-rupsi klumpes*) ir *rūptis*, *-puos*, *-piaus* „lešč z wozu (lipti iš vežimo)“ (*Lauk kol rup t j i s s i r u p s l i g o n i s i š v e ž i m o t . y . i š l i p s , v . l i p t j*). Abi šios formos žinomos iš nespausdintosios žodyno dalies, kurioje tekstas nėra galutinai sutvarkytas, daug braukymų, užrašymų viršuje ir pan. Todėl surasti šiuos žodžius ne taip jau paprasta, jie mažai žinomi tyrinėtojams. Ir aptariamasis veiksmažodis *rūpti* yra užrašytas nelabai aiškiai, ne pačioje eilutėje, o virš jos. Apie jį neužsimenama nei E. Fraenkeliu etimologiniame žodyne, nei K. Būgos raštuose, jis nenurodytas ir LKŽ.

Veiksmažodis *rūpti*, *-a* sietinas su šakniniais *ia*-kameniais *raūpti* ir *ruōpti* „kasti, duobti, skobti“, *ruōpnis* „ropštis“, intarpiniais *rūpti* „darytis nelygiam“, la. *rupt* „skilti, irti“ (: *raupyti* „urbti“, *rūpėti*, *rupūs*, la. *rūpēt* „sukelti rūpesčių“, *rup(j)š* „rupus“ ir kt.) ir kildintinas iš balt. **reup-* / **rup-* „skobti, drožti“ / „grubti, skilti, irti“. Baltiškų veiksmažodžių galima sugretinti su s. isl. *rūfa*, ags. *reofan* „laužti, draskyti“, lot. *rumpo*, *rūpi*, 3 „laužti“, skr. *rūpyati* „dryska“, caus. *ropayati* „drasko“ ir kt.

Šaknis **reup-* / **rup-* kildintina iš bazinės šaknies **reu-* / **ru-* „rauti, rausti“, plg. lie. *rūti*, la. *raūt*, s. sl. *rŭjō*, *rŭti* „rausti“, *rovō*, *-atb* „rauti“, lot. *ruo*, *-ere* „griauti, draskyti, rausti“, s. isl. *rŭja* „pešti (vilna)“, skr. *rāvate* „daužo, trupina“, žr. IEW 868, LEW 709. Ši šaknis giminiškose kalbose išplėsta įvairiais priebalsiais. Be išplėtinio *p*, dar gali būti *b* (plg. lie. *rūbti*, *-a*, *raūbti*, *-ia*, *ruōbti*, *-ia*, „kasti, rausti, ruopti“, *ruōbtis* „ropštis, skverbti“, *riuōbti* „gremžti, skaptuoti“, *rūbti*, *ruūba* „grubti, darytis nelygiam“, la. *rubināt* „graužti, krapštyti“, got. *raupjan*, s. angl. *a-riēpan* „rauti, draskyti“, oset. *rūvyn* / *rovun* „ravėti“, lot. *rubus* „gervuogė“), *k* (lie. *rūkti*, *rūkti*, skr. *luñcati* „rauna, aižo“, gr. ὀρυττω „rausiu, kasu“), *s* (lie. *rūsti*, *-a* „coire“, *raūsti*, *-ia*, la. *raust* „rausti“), *d*, *dh* ir kt, plg. Pokorny IEW 869–871. Kai kurios išplėtos šaknys galėjo susidaryti dar bendroje epochoje, kai kurios - jau kalboms išsiskyrus (tai nustatyti nėra lengva). Etimologiniuose žodynuose jos dažniausiai pateikiamos kaip bendras paveldas.

Reikšmės „rauti, pešti“, „rausti“, „kasti“, „drožti, skaptuoti“, „daužyti, griauti“ / „darytis nelygiam, grublėtam“, „trupėti, irti“ tarp savęs gražiai dera, plg. A. Kaukienė

1994b, 178–179. Veiksmazodžių *rūptis* „ropštis, lipti (iš vežimo)“, *ruōptis* ir *ruōbtis* „ropštis, skverbtis“ reikšmę gerokai pakeičia sangraža, suteikdama jai daugiau spalvų - iš objekto struktūros keitimo pereinama į judėjimo, padėties keitimo LSG. Dėl reikšmių „gremžti“ : „rūpėti“ (psichinės veiklos LSG) plg. dar (Fraenkel LEW 750–751, Karaliūnas, 1987, 81; 1972, 14–16, Kaukienė, 1994, 177–178).

Veiksmazodžio *rūpti*, -a susidarymas turėtų būti panašus, kaip ir kitų šakninių *a*-kamenių veiksmazodžių su apibendrintu šaknies balsiu *u* – *brūkti*, *lūpti*, *rūbti* ar *rūsti* (abu pastarieji taip pat žinomi iš A. Juškos žodyno). Greta jų yra panašios reikšmės *ia*-kameniai, turintys šaknyje *au* ar *uo*: kaip ir *brūka* : *braūkia*, *lūpa* : *laūpia*, *luōpia*, *rūba* : *raūbia*, *ruōbia*, *rūsa* : *raūsia* (žr. dar Karaliūnas 1987, 109 ir 1972, 14–16). Tokių šakninių *a*- ir *ia*-kamenių veiksmazodžių porų susidarymas bendras jau rytų baltams, plg. la. *lupt*, *lupu* (ar *lupju*) „lupti“ : *lāupt*, *lāupju* „plėšti“ ir primena analogiškas poras su šakniniu *i* : *ieiei*, plg. *krīkti*, -a „kreiktū“ : *kreikti*, *kreikti* (žr. Kaukienė, 1994, 13–14). Iš tokių artimos reikšmės porų paprastai tik vienas veiksmazodis įsitvirtina bendrinėje kalboje. Jei išlieka abu, jie būna gerokai nutolę semantiškai.

Šalia *a*- ir *ia*-kamenių porų gali būti ir intarpinių veiksmazodžių, turinčių nykstamąjį šaknies balsių kaitos laipsnį. Tokių intarpinių veiksmazodžių kilmė ir funkciniai santykiai su minėtomis poromis gali būti dvejopi: a) jie gali būti vartojami sinonimiškai su *a*-kameniais, reikšdami aktyvų veiksmą, pvz., *brūkti brūka* / tarm. *bruūka*, *knībti*, tarm. *knība* / *knīmba* „kinti, griebti, kišti pirštus“ ; b) gali sudaryti su *ia*-kameniais veiksmazodžiais dialezinę opoziciją, pvz., la. *brukt*, *brūku* „griūti, irti“, lie. *rūbti*, *ruūba* „darytis nelygiam, grublėtam“, *rūpti*, *ruūpa* „t.p.“, *knībti*, *knīmba* „glebti, linkti“.

Taigi santykis tarp aptariamojo *rūpti* bei jo šakninių giminaičių *raūpti* , *ruōpti* ar *rūpti*, *ruūpa* yra visai dėsningas.

Audronė Kaukienė

LITERATŪRA

- IEW* – Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Bern und München, 1969, t. 2.
LEW – Fraenkel E. Litauisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg - Göttingen, 1962, 1965, t. 1, 2.
Karaliūnas S., 1972, Semantika ir etimologija. – LKK 13 5–17.
Karaliūnas S., 1987, Baltų kalbų struktūrų bendrybės ir jų kilmė. Vilnius: Mokslas.
Kaukienė A., 1994a, *Rūši* tipo veiksmazodžių šaknies sandara. – Baltistica, t.18 (1), 9–18.
Kaukienė A., 1994b, Lietuvių kalbos veiksmazodžio istorija, Klaipėda: Rytas, t. 1.

Forma *kylė* – naujybė

LKŽ V 776 užfiksuotas žodis *kylė*, kuris ženklui „=“ nurodytas esąs *kdele*. „Prūsų kalbos etimologijos žodyne“ (II 187–188) V. Mažiulis formą *kylė* plačiai sieja su prūsų kalbos *kylō* „Bachstelze, (baltoji) kielė“.

LKŽ *kylė*, be abejojimo, bus dėsninga forma iš *kdele*, nes ji ten nurodyta iš A. Juškos rinkinių, iš kurių LKŽ pirmuosiuose tomuose daug netranskribuotų bendrinės kalbos